SAYI IV (2018)

E. AYAN (Çev.), *Plano Carpini'nin Moğolistan Seyahatnamesi* (1245-1247). Ankara 2015. Gece Kitaplığı, 180 sayfa. ISBN: 9786058549494

Zafer SARAÇ

Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı III: Ocak-Aralık 2018) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır. Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: Z. Saraç, *Plano Carpini'nin Moğolistan Seyahatnamesi* (1245-1247). Çeviri: E. Ayan, *Libri* IV (2018) 139-143. DOI: 10.20480/lbr.2018028

Geliş Tarihi: 05.02.2018 | Kabul Tarihi: 27.02.2018
Elektronik Yayın Tarihi: 08.03.2018

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

**E. AYAN (Çev.), *Plano Carpini'nin Moğolistan Seyahatnamesi*
(1245-1247). Ankara 2015. Gece Kitaplığı, 180 sayfa.
ISBN: 9786058549494**

Zafer SARAÇ *

XIII. yüzyılda dünyayı sarsan en önemli olay, hiç şüphesiz ki Moğol istilasıdır. Asya'nın doğusunda, bozkırın ücra bir yerinde Cengiz Han tarafından başlatılan bu yangın, Moğol atlılarının rüzgârıyla batıya doğru tüm dünyaya yayılarak, önüne çıkan her şeyi kasıp kavurmuştur. Savaşın şiddeti ve vahşetin bütün korkunçluğunu hasımlarına yaşatan Moğol ordularının bilinçli ya da bilinçsiz uygulayageldikleri savaş stratejilerinden birisi de psikolojik harp olarak görülmektedir. Moğol ordusu gelmeden önce kâbus gibi çöken söylentiler, gelecek kaygıları sonucunda tahtını ve tacını kaybetmek durumunda kalacak olan saltanat sahiplerin uykusunu kaçırmıştır. Bazı liderler, gelen Moğol kasırgasına bent olup tarumar olmak yerine, farklı stratejiler geliştirip kasırgayı kendi tarafına çekmek istemişlerdir. İstilacı kavmin dinini değiştirmek isteyen Papalık bu amaçla ardı ardına elçilik heyetlerini Moğol hanlarına gönderip, kapiya dayanmış olan tehlikeyi bertaraf etmek yolunu tercih etmiştir. Moğolları durdurmak maksadıyla giden Papalık heyetlerinden birisi de Plano Carpini'nin başkanlık ettiği elçi kafilesidir. Carpini'yi kendisinden önce Moğol ülkesine giden diğer elçilerden ayıran fark ise, yolculuğu esnasında tuttuğu notları kitaplaştırmış olmasıdır. Bu yazımızda Carpini'nin eserinin Türkçeye çevirisi mercek altına alınacaktır.

Moğol istilasının yarattığı psikolojik tahribatın en önemli sebebi, ortaya çıkan bilgi kirliliği olarak göze batmaktadır. Moğolları bir muamma olmaktan

* MA., Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Elazığ.
zafersarac@hotmail.com | 0000-0002-8698-6549

çıkarmak malumatı ise Papa'ya ve Hristiyan dünyasına ulaştırmak amacıyla hareket eden piskopos Carpini, sunduğu eşsiz bilgilerle eserini seyahatname-nin sınırları dışına çıkartmaktadır. Her şeyden önce salt gezi amacıyla kaleme alınmayan eserin birden fazla amacın tahakkukuna hizmet ettiği aşikârdır. Carpini seyahatinde Hristiyanlığı hâkim kılmak, Moğollar hakkında istihbarat elde etmek ve bilinmeyen Doğu'yu bilinir kılmak, kastıyla hareket etmektedir. Eserin yazılma amacının çok yönlü olması; yazarının benzer bir profil çizmesine neden olmaktadır. Carpini misyoner, casus, asker, coğrafyacı, antropolog ve tarihçi kisvelerine bürünerek açmış olduğu alt başlıklarla okuyana, yazdıklarıyla görüntünün tamamını sunma gayretini göstermektedir. Anlatılan tutumun daha iyi anlaşılması adına Carpini'nin kendi dilinden eserin yazılış amacı şöyle belirtilmiştir: *"Amacımız en azından Moğolların gerçek niyet ve planlarını öğrenip, bunları Hristiyanlara bildirerek, ani bir saldırı durumunda, geçmişte olduğu gibi hazırlıksız yakalanmalarını önlemektir (s. 32)"*.

Ortaçağ Avrupası'na birçok yönden damgasını vuran kilisenin entelektüel zümresine mensup olan Carpini, kendisini çok iyi geliştirmiş ve bu görev için Papa tarafından özellikle hizmeti olacağı düşüncesiyle görevlendirilmiştir. Doğumu 1182 olarak tahmin edilen Carpini, Fransisken tarikatına bağlı bir rahip olarak ömrünü sürdürmüştür. Hayatının en önemli yolculuğu olan seyahati ise bize Moğolların tarih ve kültürü başta olmak üzere birçok konuda çok önemli bilgiler sunmuştur. 1245 yılında yolculuğuna başlayıp, 1247 yılında ülkesine dönen Carpini, elçilik görevi münasebetiyle Moğol Hanı'na Papa'nın mektubunu ulaştırırken, Han'ın cevabını içeren mektubu da Papa'ya iletmiştir. Lyon'da başlayan bu iki yıllık yolculuk, Polonya ve Rusya üzerinden Asya'nın içlerine, bugünkü Moğolistan'a kadar uzanmıştır. Yolculuk oldukça meşakkatli bir hal almış ve sırf bu yönü bile esere yer yer bir macera romanı havası katmıştır. Eserde anlatılanların gerçekliğini kanıtlamak isteyen Carpini, bu şekilde oluşacak olumsuz yargıların önüne geçmek için ayrı bir başlıkla seyahatine tanıklık edenlerden bahsetmiştir. Zaten anlatının geneli de ele alındığında Carpini'nin sık sık *"bize yemin ederek anlatanlara göre"* şeklinde ifadeleriyle gerçeklik açısından söylediklerini pekiştirme ihtiyacı hissetmiştir. Özellikle seyahatnamenin başında Carpini'nin şu sözleri bahsedilen konuya destek mahiyetindedir: *"Bizim memleketimizde bilinmeyen bazı şeyleri, sadece okuyucularımızın merakını gidermek için yazmışsak, lütfen bizi yalancılıkla itham etmeyin, çünkü size anlattıklarımız ya şahsen gördüğümüz veya güvenilir olduğuna kanaat getirdiğimiz kişilerin anlattıkları gerçeklere"*

dayanmaktadır (s. 33)''.

Carpini eserini her ne kadar açık ve net bir şekilde ortaya koymuş olsa da; iyi bir çevirinin rehberliği eşliğinde anlatılanların daha muhtevalı bir yapıya bürüneceği açıktır. Sadece çeviri aşamasında kalarak akademik kimliği olan eserler birçok konunun açıkta kalmasına neden olacağından, çevirenin müdahaleleri had safhada önemlidir. Bu açıdan Ordu Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ergin Ayan Ortaçağ Tarihi alanında yapmış olduğu ihtisası münasebetiyle, eserin çevirisinin gerçek manada akademik hüviyete sahip olmasını sağlamıştır. Çevirenin dipnotlar vasıtasıyla yapmış olduğu bilgilendirmeler sayesinde, Carpini'nin zamanıyla tezat oluşturan durumlar ve tarihi gerçeklerin aksi yönündeki anlatılar, realite rayına oturtulmuştur. Ortaçağ'da eserlerin çoğu zaman efsanelere ilişkin bilgiler sayesinde gerçekten uzak bir anlayışla kaleme alındığı düşünülürse; çevirmenin esatiri ayıklayan profesyonel tavrı daha fazla önem kazanmaktadır.

Çeviri açık, anlaşılır ve iyi bir Türkçeye sahip olup, tarih kitaplarında sıkça rastlanan ağır anlaşılması güç anlatım özelliğine ait unsurlar yok denecek kadar azdır. Dipnotlarda sunulan zengin içeriğin iyi bir çalışmanın ürünü olduğu, kitabın sonundaki kaynakça ile belirgin kılınmaktadır. Carpini'nin vermiş olduğu bilgiler, dipnotlar vasıtasıyla dönemi anlatan başka kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırılıp, okuyucunun objektif ölçütlerle karar almasının önü açılmıştır. Yine Carpini'nin es geçtiği, fakat konu bütünlüğü açısından zikredilmesi zaruri bilgiler dipnotlarla sunulmuştur. Dipnotlarla ilgili göze batan tek olumsuzluk ise; çevirinin ana metni kadar dikkatli ve imlaya uygun bir şekilde kaleme alınmadığıdır. Ana metindeki kusursuzluk dikkate alındığında, tezat oluşturan bu görünüm dikkat çeken bir husustur.

Eser biri sunuş olmak üzere toplam on bölümden oluşmaktadır. Özellikle çevirenin seyahatnamenin ana çerçevesini göstermesi açısından hazırlamış olduğu sunuş kısmı; genel bir perspektif sunarak okuyucuyu konuya ısındırmaktadır. Sunuş kısmı altında ele alınan Carpini'nin hayatı, elçilik mektupları ve çeviriye esas bu mektupların resimleri Carpini'nin genel yorumlarıyla bütünlük içinde sunulmuştur. Carpini seyahatine ilişkin detaylara son bölümde değinirken, bu kısma kadar tüm yönleriyle ele alınmış bir Moğol Tarihi ortaya koyulmuştur. Ayrı başlıklar altında Moğollar ve Moğolistan hakkında coğrafi, sosyal, kültürel, siyasi, askeri, dini ve tarihi bilgiler verilmiştir. Eserin zengin bilgi içeriğine sahip olması, ana referans kaynağı olarak değerlendirilmesine

neden olurken, aynı zamanda Moğollar hakkında kalem oynatanların başvurmadan geçemeyecekleri kadar önemli bir statüde konumlanmasına, neden olmuştur.

Eserde yer alan bazı özel bilgilerin Moğollar ile ilgili literatürdeki başka kaynaklarda yer almaması, eserin kıymetini kanıtlamaktadır. Sırf bu yönüyle bile yapılan yorumlar ekseninde yeni eserlerin kaleme alınması için seyahatname belirgin bir çıkış noktası olmaktadır. Eserin yazıldığı dönemde devlet politikasının şekillenmesinde referans kaynağı olarak kullanılacak olması, üst düzey bir ciddiyetle kaleme alındığının en önemli dayanağıdır. Carpini'nin verdiği bilgiler güvenilirlik açısından değerlendirilecek olursa, toplanan malumatın kilisede görevli başpiskoposun eliyle Hristiyanlığın en üst makamı olan (kutsiyetine inanılan) Papa'ya sunulmasına paralel olarak, azami gerçeği yansıtacağı dikkatten kaçmamaktadır.

Carpini'nin bilgiyi en saf haliyle sunduğu; eserin genelinde kendisini göstermektedir. Carpini elde ettiği bilgileri sunarken, yoruma fazla başvurmaksızın hareket etmektedir. Kültür ve insanlar ile ilgili yapılmış olan betimlemelerin gayet zengin ve ayrıntı içerdiği gözden kaçmamaktadır. Analiz edilen unsurların her biri Moğolların başarısını deşifre etmeye yönelik olup, tehdit algısına göre analizlerin yoğunlaştığı görülmektedir. Yine Moğolların tarihine ilişkin bilgilerin detay içermesi geçmiş gelecek ekseninde, kilisenin strateji belirlemesi amacına binaen verildiği açıktır.

Eserin dokuzuncu ve son bölümü ise seyahatin nasıl olduğuna ayrılmıştır. Numaralandırılmış on dokuz başlık altında verilen bu kısım Carpini'nin seyahatinin ana noktaları üzerine yoğunlaşmıştır. Hatırat özelliği gösteren bu kısımda yaşananlar tüm çıplaklığıyla ortaya koyulmuştur. Temas noktasının diplomatik bir ilişki olması, elçilik heyetinin ziyaretinin yeni Moğol Hanının belirlendiği zamana denk gelmesi verilen bilgilerin kıymetini katbekat artırmaktadır. Gidiş ve dönüş istikameti üzerindeki izlenimler dönemin havasının solunması açısından yüksek önemi haizdir. Buna rağmen Carpini'nin yolculuğu esnasında güzergâhı üzerinde bulunan farklı millet ve coğrafyalar üzerinde fazla durmadığı, odak noktası olarak Moğollara yoğunlaştığı dikkatten kaçmamaktadır. Yazarın bu yaklaşımı, konusuna fazlasıyla iyi odaklandığının ve görevi ayrıca dini bir vecibeyi yerine getirmek anlamına geldiğinden, sonuç olarak ortaya konulan eser yüksek bir görev bilincinin cisimleşmiş hali olarak değerlendirilebilir.

Sonuçta Moğollarla ilgili literatürün eşsiz bir parçası *Carpini Seyahatnamesi* Ergin Ayan'ın yorumuyla dilimize kazandırılmıştır. Literatüre yaptığı katkı, izleyen eserlerin referans kaynağı olarak sürekli Carpini'den iktibas yapılmalarıyla anlaşılmaktadır. Moğollar dünya tarihi için önemli oldukları kadar Türk tarihi içinde önemli bir kavimdir. Bu nedenle Moğol tarihini deşifre etmek bir anlamda Türk tarihini deşifre etmektir. Moğol istilas ve neden olduğu gelişmelerin daha iyi anlaşılması için mezkûr eser anahtar hükmündedir.